

KÖNYVISMERTETÉS

Zbigniew Brzezinski

A NAGY SAKKTÁBLA

Európa Könyvkiadó, 1999

Történelmi lecke, mindenkinek. Ezúttal nem arról, hogy mit tanulhatunk a történelemből, hanem hogy hogyan is csinálják a történelmünket. A tanítás a jelen korról szól, de annak a stratégiai gondolkodásmódnak, amelyet helyenként csak érzékeltet, helyenként be is mutat, túlnyomó része minden bizonnyal örökérvényű. Értékét nagyban emeli, hogy benne olyan ember adja a tudását, aki maga is aktív részese volt, méghozzá a legmagasabb szinten a történelemcsinálásnak.

Brzezinski e műve felsőfokú geostratégiai és geopolitikai tankönyv, kizárólag erős idegzetűeknek. Döbbenetesen érdekes, és a maga nemében kegyetlen olvasmány.

Kegyetlen, bár kétségtelenül teljesen reális már maga a mű címében megjelentetett koncepció is: a világ egy nagy sakktábla. Márpedig tudjuk és maga a szerző sem igyekszik titkolni, hogy a táblán levők bábok a játékosok kezében és szolgálatában. Mozgathatóak és tetszés szerint feláldozhatóak, ha a játékos céljainak ez felel meg. Az olvasó azt érezheti, amit a sakkfigura, ha az sakkelméleti műveket tudna olvasni.

Kíméletlen az elemzés, amelyet a szerző a játékosokról és a bábokról

ad. Egyetlen kivételt ez alól az USA-ról vázolt kép bizonyos elemei jelenenek. Brzezinski ugyan akarva-akaratlan nem hagy kétséget afelől, hogy az USA külpolitikája kíméletlenül törekszik annak geostratégiai érdekei érvényesítésére, viszont egy-némely állítása nagyon is idealizálja fogadott hazáját. Feltehetően a világ nagyobbik fele vitatkozna például azzal, hogy „Amerika túlságosan is demokratikus a saját határain belül, semhogy külföldön zsarnokként viselkedhessen. Ez korlátozza az amerikai hatalom alkalmazását, különösen ami a katonai megfélemlítést illeti.” Nemigen vált ki egyöntetű helyeslést az sem, hogy „Az Egyesült Államok vezető szerepét nélkülöző világban több lenne az erőszak és nagyobb a zűrzavar, gyengébb a demokrácia és lassúbb a gazdasági növekedés, mint egy olyan világban, ahol az Egyesült Államok több befolyással rendelkezik a világ ügyeinek alakítására, mint a többi ország”. Az ilyen ‚botlásokat’ viszont olyan, igencsak realista, és a cinizmus határát súrolóan őszinte kijelentések ellensúlyozzák, mint például „Amerikának az a szerencséje, hogy Eurázsia túl nagy ahhoz, hogy politikailag egységes legyen”.

Döbbenetes és nagyon riasztó a kép, amelyet Brzezinski a térségben felhalmozódó feszültségekről ad. Az olvasó aligha szabadulhat az érzéstől, hogy az egész egy világméretű Csernobil, amelynek kitörése szinte elkerülhetetlennek látszik. És döbbenetesek a népeknek azok a

tragédiái, szétszórattatásai, amelyek egy-egy adatban, utalásban felsejelenek, amelyek többé-kevésbé egyenes következményei elmúlt és a jelen korok geostratégiai játszmáinak, és amelyeket láthatóan nem lehet, de nem is igyekeznek orvosolni. A kurdokról nagyjából tudunk, de belegondolni, hogy Iránban kétszer annyi azeri él – a becslések szerint kb. 20 millió –, mint magában Azerbajdzsánban, hogy a Szovjetunió széthullása után az idegenbe szakadt oroszok száma 9,5 millió, hogy Kirgizisztánban a kirgizek mindössze az össznépesség 55 százalékát teszik ki. Az ‚oszd meg és uralkodj’ elve mellett nyilvánvalóan ott áll a ‚tedd labilissá / őrizd meg labilissá és uralkodj’ technikája is.

Kiemelkedő tankönyvvé avatja e művet a szerző szókimondása is – az a meglepő nyíltság, ahogyan bemutatja az abban felsorakoztatott elemzések és megfontolások mögött álló szempontokat, és az ez utóbbiak mögött álló érdekeket. A következtetéseiben, a cél- és eszközválasztásra vonatkozó felvetéseiben pedig nemegyszer minden kendőzés nélkül jelenik meg a kíméletlen törekvés hatalmi érdekek, ebben az esetben az USA érdekeinek érvényesítésére. A polgári demokráciáktól keletre felnőtt olvasók valószínűleg számos részletnél rá is csodálkoznak a könyvre, vajon hogy láthatott mindez napvilágot, hogy nem zárolták azt örökre titkosított nemzetbiztonsági dokumentumként.

A cinizmusig menő nyíltság jelenik meg egyebek közt Dél-Koreáról szólva: „Az ország Egyesült Államokhoz fűződő szoros kapcsolatai lehetővé teszik Amerika számára, hogy védelmezze Japánt, s ezáltal ne engedje, hogy az független és jelentős katonai hatalommá váljon.” Ehhez kapcsolódva ugyancsak őszinte beszéd, ahogyan Brzezinski a két Korea egyesítését mérlegeli, és felsorakoztatja az ellene, valamint az egy japán-kínai szövetség kialakulásának megakadályozása mellett szóló megfontolásokat.

A mű középponti mondanivalója a szerző elemzése Eurázsia négy kritikus jelentőségű régiójáról és arról, hogy azokban mi a játszma tétje az USA számára. E négy régió Európa, Oroszország, Közép-Ázsia és Kelet-Ázsia. Brzezinski kiindulásul arra a megállapításra vezeti olvasóit, hogy a történelemben az USA az első valódi globális hatalom. A következő tétele, hogy Eurázsia az a sakktabla, amelyen a világlétezésért vívott játszmát folytatni kell. Ezt követik a helyzet- és stratégia elemzések.

Korunk leglényegesebb jellemzői jelennek meg abban a néhány sorban, ahol Brzezinski összefoglalja a globális hatalom négy döntő fontosságú területét, és kiemeli ott Amerika vezető szerepét. *Katonai erő:* „Amerika megőrizte, sőt növelte elsőségét a legújabb tudományos eredmények katonai célokra való felhasználásában, s ezzel létrehozott egy technológiailag egyedülálló katonai gépezetet, az egyetlen olyat, amelyik hatékonyan elérheti a világ bármely pontját.” *Gazdasági erő:* „Továbbra is ő a globális növekedés motorja”. *Technológia:*

„Az a tény, hogy Amerika uralja a jövő gazdaságának csúcstechnológiai ágazatait, arra utal, hogy az amerikai technológiai elsőség aligha szűnik meg a közeljövőben.” *Kultúra:* „Kulturálisan pedig egyedülálló vonzást gyakorol, különösen a világ fiatalságára.” És talán Brzezinski európai gyökerei jelennek meg abban, hogy az utóbbihoz hozzászól: „az amerikai kultúra némi képp harsány volta ellenére”.

A megállapítások, amint jeleztük, meglehetősen és nagyon figyelemreméltó intészként is szolgálhatnak. „A kulturális vezető szerep az amerikai globális hatalom alulértékelt vonása. Évente nagyjából félmillió diák özönlik Amerikába. Valamennyi földrész szinte minden kormányában megtalálhatók az amerikai egyetemek egykori diákjai. Egészen különböző kultúrákból származó politikusok a lehető legtermészetesebb módon utánozzák Bill Clinton PR-technikáit”. És méginkább: „Ahogyan az amerikai szokások utánzása világszerte teret hódít, egyre kedvezőbb környezet jön létre a közvetett és látszólagos konszenzuson alapuló amerikai hegemonia gyakorlásához.” Továbbá: „Az amerikai rendszer részét alkotják – s így kell szemlélnünk őket – a speciális feladatokra szakosodott szervezetek világméretű hálózatai, különös tekintettel a ‚nemzetközi‘ pénzügyi szervezetekre. Mind a Nemzetközi Valutaalapról, mind a Világbankról elmondható, hogy ‚globális‘ érdeket képvisel, és minden biztonnal ügyfelei közé tartozik az egész világ. A valóságban azonban nagymértékben Amerika befolyása alatt állnak.” A dolog ugyan egyáltalán nem új, de eddig ezt másutt hangoztatták.

Akárcsak: „Amerika vezető szerepe olyan új nemzetközi rendet hozott létre, amely nemcsak másolja, hanem külföldön intézményesíti is az amerikai rendszer számos vonását.” Valóban, jórészt ezek azok az eszközök, amelyekkel az USA megnyerte a harmadik, szerencsére vértelen világháborút, de ki hinné, hogy ezt a könyvet nem a Politbüro tollnokai fogalmazták. És mit kell kezdenie Amerikának más országok geostratégiai törekvéseivel? Nos, „konkrét amerikai irányelveket kell megfogalmazni a fentiek ellensúlyozására, semlegesítésére és/vagy ellenőrzésére, a létfontosságú amerikai érdekek érvényesítése céljából. És: „Ősi birodalmak könyörtelenebb korát idéző kifejezésekkel élve a birodalmi geostratégiának három kulcsfontosságú tényezője van: elejét venni a vazallusok közti bárminemű paktálásnak, fenntartani függő helyzetüket, megvédelmezni a szövetségeket és elérni, hogy továbbra is szófogadóak legyenek. Végül pedig megakadályozni, hogy a barbárok szövetségre lépjenek egymással.”

„A szomszédom szomszédja a szövetségese” idézi Brzezinski az alapelvet. És valóban, e műve igen jelentős részben az országok, népek, nemzetek, nemzetiségek közötti ellentétek és feszültségek katalógusa, nem csekély utalással arra, hogy hogyan kell ezekre hatalmi politikát alapozni.

Az elemzés Európával sem éppen kíméletes. „Igazán európai ‚Európa‘ nem létezik. Nyugat-Európa ugyan már közös piac, de sok időnek kell eltelnie ahhoz, hogy egységes politikai szerveződés váljék belőle. A

nyers valóság az, hogy Nyugat-Európa – és mind nagyobb mértékben Közép-Európa is – amerikai védnökség alatt áll, s a szövetségesek az ókori vazallusok és hűbéresek helyzetét idézik.” És „Európa ügyét egyre nagyobb mértékben az Európai Közösség és utóda, az Európai Unió által létrehozott nagyméretű intézményes gépezet bürokratikus lendülete tartja életben”.

A szó legszorosab értelmében döbbenetes, sőt riasztó a kép, amelyet az elemzés az „Eurázsiai Balkán”-ról fest. Az olvasó aligha szabadulhat attól az érzéstől, hogy egy olyan tűzhányó már robbanásig hevült kráterébe tekint, amelynek kitörése az egész világot elboríthatja. S még vázlatos megjelenítésükben is nem kevésbé döbbenetesek a térség etnikai feszültségei, szétszórattatásai, amelyek méginkább instabillá, robbanásveszélyessé és egyben geostratégiai kizsoltgáltatóvá teszik ezeket az országokat és népeket.

Brzezinski egész művéből magától értetődő természetességgel árad az az igény és törekvés, hogy – természetesen a közjó érdekében, a világ javára és a demokrácia terjesztésére – Amerika formálja a világrendet. Így beszél egyebek közt arról is, hogyan terelgesse Amerika Japán, valamint Kína geostratégiai törekvéseit annak érdekében, hogy a térségben az általa célszerűnek ítélt hatalmi szerkezet alakuljon ki. Ha nyilvánvalóan a szerző szándéka ellenére is, ez bizonyára sok magyar olvasónak idézi fel Várszegi Asztrik pannonthalmi főpát nagyon is megszívlelendő szavait egy imént megjelent kitűnő könyvben¹: „Ne

Clinton rendezze be Kelet-Európát, hanem vegyük kézbe saját magunk.”

Dr. Gellért Andor A VÁLTÓ ÉS A VÁLTÓRA ÉPÜLŐ BANK- ÜZLETEK

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1999

„A lehetőségekről jól végiggondolt közgazdasági megfontolások alapján mondjunk le, ne pedig azért, mert nem ismerjük őket.” Napjainkban (is) igencsak sokféle okkal idézhetjük fel J. A. Schumpeter, a világ-hírű közgazdász örökérvényű tételét, de ritkán több aktualitással, mint mikor itt és most a váltóról mint a pénzügyi kapcsolatok egyik fontos eszközéről beszélünk.

„A követelést megtestesítő értékpapírnak az a típusa, amelyet a váltójog váltónak ismer el, a pengz-gazdálkodás több évszázados, bátran állíthatjuk, egyik legnagyobb találmánya, egyike a legsokoldalúban felhasználható fizetési és hitelszervezőknek.” Ezekkel a szavakkal indítja a szerző a művét, és száz százalékig igaza is van. A váltó a gazdasági életben, és úgyszintén a magánemberek közötti kapcsolatokban is igen fontos fizetési eszközként szolgálhat. Nem cinikus, hanem teljesen reális azt mondanunk, hogy

¹ Lengyel László és Várszegi Asztrik: Beszélgetőkönyvecske (HELIKON)

akinek pénze van, azzal fizet, akinek nincs, váltóval.

Volt egy időszakunk, amikor a váltót a hivatalos szemlélet ugyanúgy a múlt átkai közé sorolta, mint a magántulajdont, vagy éppen a magánvállalkozást a gazdaságban, „A II. világháborút követően még egy rövid ideig a gazdasági életben alkalmazásra került a váltó, de a szocialista gazdasági feltételek megteremtésével folyamatosan gyakorlati alkalmazása megszűnt.” – írja erről az Interinvest Külkereskedelmi Fejlesztési Hitelintézet B. T. Kisen-ciklopédiája 1988-ban.

A legtöbbünk váltóval kapcsolatos ismeretei ma is nagyon hiányosak. E hiányoknak csak egyik fele, hogy keveset tudunk a váltó mibenlétéről, lényegéről és főként azokról a különleges szabályokról, amelyek a váltót különleges minőségű fizetőszervező teszik. Ennél is rosszabb, hogy e tudatlanság következményeként sokunknak téves képzei, elvárásai is tapadnak hozzá. Mindezek miatt többféleképpen is szenvedhetünk igen fájdalmas veszteségeket.

Ellentétben a bankjeggyel, váltóval természetesen csak akkor lehet fizetni, ha a szóban forgó kapcsolatban a másik fél hajlandó azt elfogadni. Ez mindenkinek a saját döntése, és senki sem kötelezhető arra, hogy fizetesként elfogadjon váltót.

Aki nem tud eleget a váltóról, az rendszerint meg sem próbálja, hogy fizetési eszközként maga is használja. Feltéve, hogy az adott esetben azt tőle elfogadnánk, ezzel maga fosztja meg magát attól a lehetőségtől, hogy olyankor is fizetni tudjon, és így